

GUSTÁV MURÍN

OSUDY
V KAMENI

Gustáv Murín

OSUDY V KAMENI

Retro-román

Obálka © Igor Vadovič, 2022

Jazyková korektúra: Viera Korbeľová

ISBN: 978-80-99955-88-3

**Napísanie románu podporil z verejných zdrojov
formou štipendia Fond na podporu umenia.**

**Autor ďakuje aj Literárnemu fondu za možnosť pracovať
na tomto rukopise v DSS Timrava.**

**Autor ďakuje Jurajovi Bratislavskému, jednému z hrdinov tohto
príbehu, bez ktorého finančnej pomoci by táto kniha nevyšla a
pamiatka na tie udalosti spred viac ako 30 rokov, ale aj osobnosti
minulých storočí, ktorých pamiatku sme chceli zachovať, by
navždy zapadla.**

Vedecké laboratórium je svet sám pre seba. Tu čas odmeriava tikanie minútového budíka. Pokusné objekty a aj tí, čo ich odborne pokúšajú pre odpovede na výskumné otázky, majú svoj vlastný rytmus nezávislý nielen od hodín, ale aj od kalendára. Pokusné objekty nepoznajú pracovný čas, ani dni voľna – žijú 24 hodín denne svojim rytmom, až kým sa im do cesty nepostaví nová vedátorská otázka.

Je tu zvláštne hlučné ticho. To spôsobujú mnohé prístroje, hlbokomraziace boxy, šum zvláštnych svietidiel, nastavených na denné spektrum nad pokusným výsevom geneticky upravených rastlín, termostaty bežiacie bez prestávky, to všetko vo zvláštnom súzvuku pokoja laboratórneho azylu, len občas brutálne prerušené zvoneníím minútového budíka. Zvuk zvonenia telefónu je ako z iného sveta.

Mladý výskumnícky aspirant s vyhliadkou na titul kandidáta vied, Maťo Daxa, namrzene zdvihne telefón a vzorne zahlási:

„Prosím, katedra experimentálnej botaniky...“

„Sevas, starec, zbytočne sa maskuješ, hneď som ťa poznal! Ako sa máš?“

Takto môže volať len Šlahor. To je prezývka kamaráta, čo má i normálne občianske meno, ale raz za čas aj tak „šlahnuté“ nápady, že mu tá prezývka už prischla.

Na jeho štandardnú otázku má Daxa dávno nacvičenú odpoveď:

„Stále lepšie.“

„A čo robíš?“

„Robím, ty dilino, pokusy. Však mi voláš do laboratória, ktoré je na pokusy ako stvorené. Napríklad už o päť minút tie bunky, čo som dal do maceračného roztoku, stratia posledný príznak života – súdržnosť.“

„Tak si daj pauzu, potrebujem ťa dotiahnuť na jeden cintorín.“

Daxa vážne zaváha: „To ma chceš priviesť do hrobu?“

„Ale nie... malo by ťa to zaujímať, keď píšeš tie články...“

„Teraz nepíšem, ty dilino. Makám na kandidátke...“

„No dobre, ale vieš, kde je Ondrejský cintorín?“

Daxa samozrejme vie, kde je najväčší historický cintorín v širšom centre Hlavného mesta, ale odpoveď je jasná: „Nie, a ani ma to nezaujíma!“

„Tak ja ti to vysvetlím...“

Márne sa Daxa bránil, Šlahor je vo svojich „šlahnutých“ nápadoch neúnavný. Daxa odovzdane prisľúbi, že príde. Telefón zložil v okamihu, keď ostré zazvonenie minútového budíka už prekročilo hranicu únosnosti. Bunky, pripravené odpovedať na vedecké otázky, musia počkať.

Cintorín

Daxa sa neochotne zmieruje s tým, že je momentálnym rukojemníkom svojho „šlahnutého“ kamaráta. S povzdychom prehodí: „Aké je tu ticho, skoro ako v labáku.“

„Už tu dlho ticho nebude. Chystajú sa to tu zlikvidovať.“

Normálna buldozérova metóda.“

„Hm, a to prečo?“

„Vraj tu má byť park...“

„Tak fajn, nie? Vyzerá to tu hrozne spustnuto.“

„No práve, nechali to tu spustnúť a teraz to má zachrániť hurá-akcia komunistického typu. Rozumieš? Odrazu na tento historický cintorín vymýšľajú nejakú švédsku metódu?“

„A to je aká...“

„Robia okolo toho veľké tajnosti, ale pokiaľ viem, tam sa to robí tak, že hroby sa nechajú a náhrobné kamene sa z veľkej časti vyhádzajú. Lenže toto nie je obyčajný cintorín, tu leží celá história tohto mesta, pätnásťtisíc náhrobných kameňov, a keď sem vrazia títo mestskí úderníci... to bude hrozné... vieš, ako dopadlo Podhradie...“

Podhradie prevažoval výjazd z takzvaného Nového mosta diaľničného typu. Ospravedlnením malo byť, že sa tak odhalia mestské hradby a fakt, že mesto a hrad nad ním boli dve rôzne entity, niekedy dokonca v nepriateľskom postavení. A tak Podhradie vzniklo historicky spontánne z náhodných stavieb remeselníkov, slúžiacich hradu aj mestu.

„História v náhrobných kameňoch? No tak, keď si ma sem už dotiahol, čujme.“

„Konečne si sa chytil. Tak sa pod' pozrieť, nech sa páči. Vieš o tom, že toto mesto má svojho vlastného Robinsona?“

Daxa netušil, že toto mesto má svojho Robinsona, ale samozrejme vie, že tak sa volá hrdina vtedy ešte celosvetovo slávneho románu spisovateľa Daniela Defoa, ktorý tak opísal

unikátny prípad námorníka Selkirka. Ten po stroskotaní lode, na ktorej slúžil, dokázal prežiť sám na pustom ostrove, kým ho náhodne neobjavila okoloidúca obchodná loď.

Šlahor neváha a vlečie Daxu pred mimoriadne vysoký náhrobný kameň so znázornením veľkej plachetnicovej lode.

OSUDY V KAMENI

Jetting Karol – Jeho život je fascinujúcim toboganom vzostupov a pádov. Z chudého rodáka z Bratislavy sa dostal do služieb bohatého anglického bankára. Prvá veľká úloha plavbou loďou do Senegalu skončila stroskotaním a upadnutím do otroctva. Z toho sa zázračne dostal a jeho dobrodružstvo zaujalo aj anglického kráľa, ktorý ho menoval konzulom vo francúzskom Marseille. Tam však nedorazil, lebo loď v búrke zablúdila a stala sa korisťou pirátov. Opäť upadol do otroctva a po ďalších prepadoch a stroskotaniach sa ocitol sám na malom neobývanom ostrove. Tu prežil deväť mesiacov, až ho zachránila náhodou okolo plávajúca loď. Aj naďalej cestoval, ale až dedičstvo mu doprialo, aby sa opäť usadil v rodnom meste. Bol jedným z prvých, kto bol pochovaný na Ondrejskom cintoríne. Jeho výrazný náhrobok s plachetnicou a erbom mesta nechala postaviť bratislavská mestská rada...

Kolmár József – Spisovateľ a básnik, titulárny gymnaziálny riaditeľ, profesor, osobný priateľ a spolupracovník Alexandra

„Šándora“ Petöfiho, počas jeho bratislavského pobytu. Bol epigramatistom a medzi inými napísal aj dokument o tajomstve dlhého života.

Constantise Fille Moestus Pater Schönbauer – Význačný ornitológ a známy lekár. Mal osobitý patent na balzamovanie, čo vyskúšal na vlastnej mŕtvej dcére. Po desaťročiach exhumovaná dcéra bola v stave, ako keby bola práve pochovaná.

Brunswick Ludvik – Bol mladším bratom Terézie Brunswickovej, pre ktorú Beethoven skomponoval známu Mesačnú sonátu.

„A to je len zlomok klenotov tohto cintorína. Navyše, na týchto starých obvodných múroch sú zavesené štíty s erbami vážených rodov, ktoré v tomto meste žili a ktoré ho fakticky postavili, a nielen to, dostali ho aj na úroveň kráľovského mesta. Ale nejaký ten súčasný zabudnuteľný šialenec, ktorého meno nemá zmysel ani len spomenúť, sa chce ako najnovší námestník národného podniku Záhradníctvo ukázať. A práve tento historický cintorín chce "otvoriť" tak, že tie múry zbúra. A s nimi aj tieto vzácne štíty. Chápeš ten zločin?“

„Povedzme, že chápem. A čo ja s tým?“

„Ty musíš zistiť, čo je za tým, a napísať o tom.“

„Ja nemám čas... ani tomu nerozumiem... čo ja viem o nejakých náhrobných kameňoch? Ja ani na pohreby nechodím!“

„Ale vieš si zistiť fakty. Si dopisovateľom vážených novín!“

„Nemám čas... To by som najskôr musel zájsť do redakcie.“

„Toto je strašne vážna vec, Maťko, pozri... Len sa kúsok prejdime...“

OSUDY V KAMENI

Familie Namer – Anton Namer bol mešťanostom mesta Bratislavy, teda dnes by sme ho oslovovali ako primátora. Zaoberal sa botanikou, bol zakladateľom petržalského parku, ktorý bol dlhé desaťročia na úrovni botanickej záhrady.

Wachtler mauzóleum – Zakladateľ rodu pochádzal zo Štajerska, kde ako bohatý obchodník získal šľachtický titul. Založili textilné manufaktúry v Bratislave (hodváb) a Bernolákove (kartún). Wachtler bol veliteľom mestských gárd a ako taký úspešný. Nechal si postaviť palác na Ventúrskej ulici, v ktorom vystupoval ako 6-ročný Wolfgang A. Mozart... Do tejto rodiny sa priženil Vojtech Šuhajda, bývalý slovenský zápasník vo voľnom štýle

v USA. Ten sa neskôršie ako zbohatlík stal majiteľom väčších pohostinských zariadení.

Stampfel Andreas, Aloisia, Karl, August – Kníhkupecká a vydavateľská rodina, ktorá prispievala k rozvoju vydavateľskej činnosti v Bratislave.

Daxa rezignovane prisľúbi, že na chvíľu odloží službu ľudstvu vo vedeckých otázkach základov života, a pôjde sa aspoň opýtať do redakcie, či táto téma vôbec niekoho zaujíma...

Redakcia

Už zo schodiska starej klasickej budovy, kde na treťom poschodí sídli redakcia vážnych novín, počuť cez otvorené dvere rachot elektrického písacieho stroja, ktorý pripomína guľometnú paľbu a ktorý hučí, aj keď ide naprázdno.

Daxa hneď vie, kto tu takto rachotí: „Sonička, zdravím ťa, pusinka. To som rád, že si ešte v redakcii.“

Sonička neprestáva klepať, len spomalí: „Mal by si vedieť, že sekretárka je v novinách najpracovitejší človek. Ale čo som to počula o nejakej pusinke?“

„Soni, ja ťa na mieste vybozkávam, ak mi poradíš!“

Sonička v momente prestane klepať: „No, prosím...“

„Ale vieš, no, ja ani neviem, ako by som ti to... idem rovno z nejakého cintorína, volá sa Ondrejský... a ja mám kamoša, to je úplný cvok do histórie, a ten mi tvrdí, že to budú búrať... no a...“

Preruší ho opäť rachot písacieho stroja.

„Tvoj kamarát nie je cvok, len nečíta naše noviny. Vyber si hentam v skrinke najnovšie číslo...“

Pauzu v písaní vyplňa hukot pusteného stroja. Sonička netrpezlivo naviguje dopisovateľa týchto vážených novín: „Nie tam, vedľa!“

Tieto noviny sú nielen vážené, ale aj veľkoformátové. Chvíľu trvá, kým sa nimi Daxa prelistuje k malému, prehliadnuteľnému stĺpčeku: „Aha, tak už sa o tom písalo... fajn, takže ja už nemusím... Tak ja idem... Strašne sa ponáhľam...“

Sonička je v strehu: „A kto ti dovolil zobrať ten výtlačok?!“

„Ale, pampúšik...“

„Nehovor mi pampúšik a pozorne si ten článok prečítaj. Písali to nejakí ochranári a bol z toho v redakcii veľký krik. Vraj aj primátor telefonoval, že čo si to dovoľujeme.“

Daxa zarazene skladá redakčný výtlačok: „Aha.“

Soničku to nezmatne: „Žiadne aha, ale ak ma moje tušenie neklame, za tým fakt niečo je. A ochrana Prírody a pamiatok je predsa tvoja parketa. Ak máš čas, mal by si sa na to pozrieť.“

„Lenže ja nemám čas, srdiečko.“

Sonička má aj na to pohotovú odpoveď: „To srdiečko si odpusti a zájdi na Záhradníctvo. Oni robia ten Ondrejský, opýtanie ťa nič nestojí.“

Daxa sa už na odchode vzpriechi: „Že nič, čas! To by som musel ísť hneď zajtra, lebo potom mám zase pokusy. Krucinál, už musím bežať.“

Vyprevádza ho už opäť klepot elektrického písacieho stroja v rytme guľometnej paľby. Sonička ešte márne volá za miznúcim Daxom: „A čo bude s tým vybozkávaním...“

Riaditeľstvo Záhradníctva

Aj tu Daxu víta klepot písacieho stroja z vedľajšej kancelárie. Daxa už stojí pred rozložitým stolom riaditeľa Záhradníctva. Za ním na stene ako ochranný štít visí portrét prezidenta Gustáva Husáka. Riaditeľ je z tých, čo vedia, že najmä za vlády komunistického prezidenta sú noviny veľmoc, ktorú si netreba pohnevať. Preto Daxu, po nevyhnutnom ohlásení u jeho sekretárky, okamžite preochotne privítal.

„My redaktorov vždy ochotne informujeme. Dáte si kávu?“

Daxa si sadá opatrne na ponúknutú stoličku. Je v rozpakoch: „Ale ja...“

Riaditeľ nečaká na odpoveď a hneď hlási do riaditeľského interkomu sekretárke: „Vierka, doneste nám dve kávy. A zavolajte námestníka Reššáka. Súrne.“

Vzápätí nasadzuje výraz hodný súcitu. Daxa mu prišiel akurátne do rany: „Viete, ten článok vo vašich novinách – to bol podraz...“

Daxa sa ešte nespamätal z povinnosti vypiť si s riaditeľom kávu, ktorú zo zásady nepije. Vraj si tento posledný hriech necháva na dôchodok.

„A-áno?“

Riaditeľ pokračuje v tóne, ktorý má zaručene vyvolať súcitiť inak tak bezcitných redaktorov: „My sa snažíme, rozumiete, budujeme pre budúce pokolenia... Tu si pozrite, dostali sme plaketu k nášmu výročiu... A viete, ako sme začínali..?“

Daxa nechce strácať čas, tak ide rovno k veci: „Vraj z toho cintorína má byť nejaký švédsky park...“

Slovo „švédsky“ na riaditeľa pôsobí ako slovná podnožka. Švédsko je kapitalistická krajina a on je riaditeľ organizácie, ktorá prispieva k budovaniu vytúženej budúcnosti ľudstva – komunizmu. To „švédske“ sa k tomu tým pádom naozaj nehodí. Najmä nie v debata s redaktorom (pre neho je v tejto chvíli aj Daxa redaktor) vážnych novín. Riaditeľ to zachraňuje žoviálnym smiechom:

„To sa tak nedá povedať, ale uplatňujeme tu zahraničné skúsenosti. Môj námestník teraz dosť cestoval, viete, chcel si pozrieť, ako to robia v tej Škandinávii, že... potom vo Veľkej Británii... aj do Grécka sa služobne pozrel... no a teraz chce ísť do Egypta... a aj tam ho pošlem! Je to skvelý odborník, fakt šikovný. Pôvodne síce robil redaktora, ako vy, ale to už bolo dávno... A vidíte, vypracoval sa...“

Zaklopanie, otváranie dverí.

Sekretárka úslužne hlási: „Nesiem vám tú kávu. Súdruh riaditeľ, námestník Reššák už je tu... môže ísť ďalej?“

Daxa sa napruží. Kamarát Šlahor mu podstrčil zoznam najvýznamnejších osobností pochovaných na Ondrejskom cintoríne. Teraz má čeliť zoči-voči tomu, kto chce zničiť takúto históriu, ako múzeum pod otvoreným nebom?

OSUDY V KAMENI

Batka Johan Nepomuk (starší) – Potomok starej českej hudobníckej rodiny. Ako 19-ročný účinkoval vo Viedni, kde sa spriatelil s Ludvikom van Beethovenom, potom pôsobil v Budapešti. V spolupráci s výrobcom hudobných nástrojov Dutschmannom zostrojil nástroj, ktorý bol predchodcom harmónia. Ako virtuóz na tomto nástroji precestoval mnohé európske krajiny a zoznámil sa aj s Mendelssohnom-Bartholdym.

Batka Johan Nepomuk (mladší) – Mestský archivár, ktorý sa spolu s bratislavským archeológom F. Rómerom zaslúžil o vybudovanie Mestského múzea, ktorému venoval bohatú zbierku umeleckých predmetov. Archívu mesta Bratislavy venoval okolo 10 000 listov zo svojej bohatej korešpondencie aj s takými

velikánmi hudby, ako bol F. Liszt či A. G. Rubinstein. Vďaka nemu sa hudobný život Bratislavy vyrovnal mnohým európskym veľkomestám.

Le-Bel Karol – Narodil sa v Amiens. Bol francúzskym utečencom, neskoršie popredným činovníkom bratislavských slobodomurárov.

Majsch Eduard – Bol vynikajúci portrétista a karikaturista. Ako člen slobodomurárskej lóže portrétoval všetkých lôžových bratov. Od mája 1888 sa stáva trvalým hosťom izby č. 88 v hoteli „U zeleného stromu“. Bol rovesníkom Jozefa a Františka Palugayovcov a na ich objednávku namaľoval viacero obrazov. Jeho diela sú reprezentatívnym spôsobom zastúpené v zbierkach Galérie mesta Bratislavy. Ako jeden z mála slovenských maliarov prelomu storočí sa veľmi dobre uplatňuje na aukciách významných stredoeurópskych aukčných siení.

Familie Hubert Johann – Táto rodina založila v roku 1825 výrobu šampanského vína zn. J. E. Hubert. Podľa legendy bola firma založená mladým francúzskym vojakom Johannom Evangelistom Hubertom, pôvodom zo Champagne. Johann bol zranený počas neúspešnej napoleonskej výpravy v Rusku a pred návratom domov sa liečil vo vojenskom lazarete v Prešporke. Tu sa o neho starala krásna ošetrovatel'ka Paulína, do ktorej sa zamiloval a oženil sa s ňou. Mladému Johannovi učarovali okrem krásnej Paulíny aj kvalitné miestne vína a rozhodol sa založiť

firmu na výrobu šumivého vína podľa originálnych francúzskych receptov. Firma prekvitala a získavala množstvo ocenení na medzinárodných výstavách a súťažiach. V roku 1896 na výstave v Budapešti navštívil pavilón firmy Hubert J.E. aj cisár František Jozef I., ktorý ocenil kvalitu produktu Gentry Club slovami: „Toto šampanské je vynikajúce.“ Následne nato získala firma aj jedno z najvýznamnejších ocenení – francúzsky kríž za úspechy na medzinárodnej výstave vín v Bordeaux.

Familie Linzboth, Johann, Michael, Ignaz – Posledne menovaný bol ministerským radcom a mal zásluhu na vybudovaní prístavu v Rjeke. Meno prezrádza, že kedysi boli pltníkmi a lodiarmi, ktorí udržiavali spojenie po Dunaji medzi Linzom a Bratislavou.

Riaditeľ nedáva Daxovi veľa času na nabratie argumentov zoči-voči údajne švédskej metóde likvidácie našich historických cintorínov, o ktorej evidentne Švédi nič nevedia, a keby vedeli, iste by tiež protestovali. Riaditeľ od svojho veľkorozmerného stola bodro volá na sekretárku: „Čo môže, musí! Pod' sem, Ivan!“

Daxa sa obzrie a onemie od údivu. Vo svete unikátna história tohto mesta má byť zlikvidovaná buldozérovou metódou, tak čakal nejakého buldozeristu v montérkach. Namiesto toho sa sem

sunie očividná skromnučká kôпка devôtnej podriadenosti. Chlap ako hora ochotne poskladaný do manifestačnej úslužnosti.

Reššák vstupuje úctivo a úctivo sa predstavuje aj Daxovi: „Češť, súdruh riaditeľ... dobrý deň, ja som Reššák.“

Daxa vstáva a v rozpakoch podáva ruku buldozeristovi historického cintorína: „Daxa. Ja som...“

Riaditeľ rýchlo dodáva, ako keby predstavoval ľudožrútovi nové lahodné sústo: „To je z tých novín, čo...“

Reššák preochotne prikyvuje: „Viem, viem, čítal som... To bola neinformovanosť od tých takzvaných dobrovoľných ochrancov Prírody...“

Riaditeľ to hneď s veľkým gestom potvrdí: „Pred nami netreba nič chrániť, prosím vás!“

Reššák je pripravený: „Tu som priniesol podklady... To je teraz taký vykričaný prípad, viete...“

Riaditeľ sa blahosklonne obracia na Daxu a vysvetľuje už dávno jasné: „Zabudol som vám povedať, že námestník Reššák má na starosti cintoríny... Patrí to k nám ako Záhradníctvu, aj keď je to asi čudné, že? Ale my sme v tom už roky...“

Daxa sa snaží vrátiť k podstate svojej návštevy: „Je tam okolo pätnásťtisíc náhrobných kameňov...“

Reššák ho rýchlo preruší: „To je mylná informácia, už len päťtisíc... Zvyšok sme už vyviezli... Tvrdo na tom pracujeme...“

Daxa tomu vandalstvu ešte stále nevie uveriť: „A tých desaťtisíc je teraz kde?“

Reššák je pripravený: „To sa nedá skladovať, viete. Kúpili sme zahraničný stroj a drvíme ich na cesty...“

Daxa v duchu zvažuje. Takže aj táto história bude rozdrvená na cesty a tým pádom aj zabudnutá?

OSUDY V KAMENI

Dr. Kováts Juraj – Hlavný mestský fyzik, policajný lekár a domáci lekár dvora bratislavského Habsburga. Hlavný iniciátor stavby bratislavskej detskej nemocnice, ktorej bol aj dlhé roky riaditeľom. Bol spoluzakladateľom ľudovej kuchyne a viacerých dobročinných a kultúrno-spoločenských organizácií. Bol aj riaditeľom bratislavskej remeselníckej banky a mal hlavnú zásluhu na postavení kúpeľov a liečebného ústavu Grösling. Jeho žena Fanny patrila medzi najlepšie interpretky Beethovenovej Missa solemnis.